

Янчук Наталія Дмитрівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри суспільно-гуманітарної освіти
«Одеської академії неперервної освіти Одеської обласної ради»

ПРАВОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОГО РОСТУ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

***Анотація.** Розглядається правова компетентність як складова професійного росту педагогів. Аналізуються позиції дослідників з питання про призначення та зміст правової компетентності, дається характеристика її структурних компонентів, обґрунтовується необхідність перегляду умов правової підготовки педагогів. Запропоновані найбільш ефективні форми роботи й методи навчання для максимально успішного опанування педагогами правовими знаннями й уміннями та навичками. Наголошується, що правова компетентність є обов'язковою для педагогів різних спеціальностей і найбільш успішно формується у процесі вивчення ними професійно-орієнтованих правових дисциплін. Обґрунтована можливість використання комплексу правових задач в якості засобу формування правової компетентності педагога. Зроблений висновок про необхідність підвищення рівня правової освіченості педагога на всіх рівнях системи підвищення кваліфікації.*

Вступ

Останнім часом здійснено низку кроків із змістовної модернізації системи освіти в Україні, котрі спрямовані на підвищення якості української освіти, з інтеграції останньої в міжнародний освітній простір. Одним із провідних напрямів модернізації системи освіти є запровадження та реалізація компетентнісного підходу у навчанні. Результати професійної освіти в рамках даного підходу трактуються як сукупність засвоєних компетенцій. Однією із складових професійного росту сучасного педагога виступає правова компетентність, яка є

важливим інструментом у процесі реалізації концепції «Нова українська школа», підвищення рівня правової культури учасників освітнього процесу.

Формування правової компетентності слід розглядати як невід'ємну частину становлення професійної компетентності сучасного педагога, де «цілеспрямована зміна внутрішньої структури професійно-педагогічної компетентності та зовнішніх форм її прояву призводить до виникнення нових якісних станів, основою яких виступає діалектична єдність можливого і дійсного, а також саморегулюючий процес, тобто внутрішній необхідний рух – «саморух» педагога від наявного рівня професійної компетентності до більш високого, відповідно до етапів даного процесу» [19].

Аналіз педагогічної практики свідчить про проблеми, пов'язані з відсутністю у педагогів системних знань основних правових норм у сфері своєї професії. Ігнорування законодавчої бази, не усвідомлення значущості правових відносин формує інтуїтивний досвід у реалізації правових норм, призводить до правопорушень, нездатності захистити та відстоювати як свої права, так і права учнів. Разом з тим, нове бачення ролі педагога у правовій соціалізації учнів, необхідність організації навчального процесу на правовій основі, вибудовування відносин між педагогами та учнями на основі пріоритету дотримання прав та захисту інтересів дитини обумовлює необхідність пошуку шляхів оптимізації процесу формування правової компетентності педагога як однієї із складових його професійного росту.

Питанням правової компетентності присвячені праці Г. Анікіної, І. Безукладнікової, Л. Висоцького, С. Вольської, М. Горбушиної, Л. Данільчук, А. Зайцевої, О. Кіндяшової, Я. Кічук, Д. Коваленко, Н. Копилової, О. Коротун, Г. Лазарчук, М. Махрової та ін.

Проблематика компетентнісного підходу в освіті привернула увагу таких вчених як Н. Бібик, Л. Ващенко, І. Грішина, Е. Зеер, І. Зимня, В. Козирев, Л. Паращенко, Ю. Татур, С. Трубачева, С. Шишов та ін.

Зважаючи на нечисельні дослідження з означеної проблеми, саме правова компетентність педагога як складова професійного росту донині є недостатньо

розробленою. Такий стан розв'язання проблеми зумовив вибір теми нашого дослідження.

Аналіз сутності поняття «правова компетентність педагога»

Будь-яка професійна діяльність регламентується нормативно-правовими актами, без знання і розуміння яких якісна та результативна діяльність є неможливою. Як справедливо зазначає І. Галдецька: «вчителеві необхідне чітке знання нормативно-правової бази своєї професійної діяльності, свого правового статусу для того, щоб ефективно здійснювати захист своїх особистих прав і свобод. Самоконтроль вчителя за своєю діяльністю повинен здійснювати на підставі правових знань та правосвідомості» [5, с. 267].

Сучасні тенденції освітньої системи свідчать про підвищення потреби у педагогах, які можуть організувати освітній процес в інтересах дітей, забезпечити реалізацію гарантованих державою прав та свобод учнів, тому і виникає необхідність підготовки вчителів до такої правової педагогічної діяльності, домінантою якої є вміння працювати у нових правових умовах, а результатом – сформована правова компетентність.

Аналіз наукових джерел довів, що проблема формування правової компетентності педагога належить до найменш розроблених: немає єдиного погляду на змістовне навантаження поняття, зберігається невизначеність ролі післядипломної освіти у розвитку правової компетентності педагога, дедалі очевиднішим стає той факт, що традиційні підходи до організації вищої освіти, коли студент розглядається як ємність, котру потрібно наповнити певним об'ємом знань та навичок, є недостатньо результативними у формуванні правової компетентності.

Важливість формування саме правової компетентності у сучасного вчителя обумовлена, по-перше, особливою роллю вчителя у закладені основ правової культури та правосвідомості учнів, по-друге, можливістю забезпечити інтеграцію педагогічних та правових норм в простір регулювання освітніх відносин; по-третє, спроможністю реалізувати і у випадку необхідності відстоювати професійні права педагога; по-четверте, необхідністю оволодіння знаннями відносно

правового статусу дитини та виступати гарантом дотримання та захисту прав неповнолітніх.

Для більш глибокого вивчення означеної проблеми слід розглянути, що являє собою в категоріальному та змістовному аспектах правова компетентність.

Термін «правова компетентність» знаходиться на стику двох наук – юриспруденції та педагогіки. При цьому, частіше цим терміном оперують педагоги, а юридична наука апелює до проблем правової свідомості, правової культури, правового виховання. В той же час поняття «компетенція» в юридичній науці має власне вузьке професійне значення. Під компетенцією в юриспруденції частіше за все розуміють сукупність повноважень, прав, обов'язків та відповідальності якої-небудь особи; сукупність повноважень суб'єкта, закріплених різними нормативно-правовими актами.

На сучасному етапі поняття «компетентність» широко використовується в нормативній базі щодо регулювання освітнього простору. Так, у Національній доктрині розвитку освіти України, державному стандарті, концепції «Нова українська школа» серед основних завдань формування особистості виділяється необхідність здобуття компетентностей.

Необхідно зазначити, що наукова література не визначає єдиного підходу до визначення поняття «правова компетентність», а тим більше однозначного про неї уявлення. Поняття «правова компетентність» залишається одним із дискусійних питань сучасності. Саме ж словосполучення «правова компетентність» спрямовує нас до таких широких та багатопланових понять, як «право» та «компетентність». Необхідно відмітити, що етимологія цих слів та їх лексичне значення залежить від тих історичних реалій та контекстів, у яких вони використовуються.

Поняття «компетентність» найбільше використовується по відношенню до освітянської діяльності й означає поінформованість, обізнаність, освіченість у певній галузі.

Фахівці в галузі педагогіки трактують поняття «компетентність» як володіння відповідними знаннями та здібностями, що дозволяють людині обґрунтовано судити про певну галузь та ефективно діяти в ній.

Словник сучасної англійської мови подає «компетентність» як багатозначне: 1) здатність і вміння здійснювати необхідну діяльність; 2) володіння спеціальною сферою знань; 3) спеціальні вміння для виконання певних професійних обов'язків.

Словник професійної освіти розглядає поняття «компетентність» як сукупність знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності; вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію.

З точки зору І. Зимньої, компетентність – це інтелектуально та особистісно обумовлений досвід соціально-професійної діяльності людини, знання, на базі яких вона здатна використовувати компетенції [8, с. 18].

Компетентність, на думку Е. Зеєр, це володіння компетенцією, знаннями, що дозволяють судити про будь-що; сукупність знань, вмінь, досвіду, що відображається в теоретико-прикладній підготовленості до їх реалізації у діяльності на рівні функціональної грамотності [цит. по 13, с. 12].

Г. Селевко інтерпретує компетентність як інтегральну якість особистості, яка проявляється в її загальній здатності та готовності до діяльності, що ґрунтується на знаннях і досвіді, які набуті в процесі навчання і соціалізації та орієнтовані на самостійну й успішну участь у діяльності [21, с. 139].

Не менш цікавим є визначення компетентності як здатності до здійснення практичної діяльності, що потребує наявності понятійної системи і, отже, розуміння, відповідного типу мислення, які дозволяють оперативно вирішувати завдання та проблеми, що виникають [18, с. 231].

На думку М. Сирятова, компетентність – це сукупність індивідуальних здатностей, навичок, професійних умінь і знань, наявність базової освіти і досвіду роботи, стан здоров'я працівника, необхідних для реалізації професійних функцій у межах конкретної посади (професії) [23, с. 33].

О. Скакун визначає компетентність як систему інтелектуального, психологічного, морального та діяльного стану спеціаліста, що відображає рівень набутих знань, навичок, досвіду, інформаційної насиченості та інших властивостей у конкретній сфері професійної діяльності [22, с. 133].

Узагальнюючий аналіз окремих дефініцій компетентності дає нам можливість зробити висновок про те, що дане явище є складною інтегрованою характеристикою особистості, яка зумовлює його здатність до реалізації власного потенціалу для успішної професійної діяльності, усвідомлюючи соціальну значущість й особисту відповідальність за результати цієї діяльності, необхідність її постійного вдосконалення в умовах динамічного світу.

Як видно із невеликого аналізу, при всіх відмінностях у визначеннях поняття «компетентність» включається здатність особистості успішно виконувати певну професійну діяльність. Безперечно, що компетентність – це багаторівневе утворення з компонентами когнітивного, експресивного та інтерактивного характеру. Це складна єдина система внутрішніх психологічних складових та властивостей особистості спеціаліста, що включає в себе знання та уміння.

Для визначення поняття та особливостей правової компетентності як складової професійного росту сучасного педагога необхідно звернутися до вже існуючих трактувань компетентності.

С. Вольська та А. Зайцева визначають правову компетентність як «складне явище, що характеризується соціальним, спеціальним, індивідуальним та особистісним компонентами, вона виражається в наявності у педагога не лише знань та умінь у сфері застосування окремих норм права в професійній діяльності, але й повсякденному житті» [5, с. 267].

Н. Копилова трактує правову компетентність як інтегральну властивість особистості, засновану на правових цінностях, що відображає її готовність та здатність застосовувати систему правових знань та вмінь у процесі соціально-правової діяльності, що дозволяє особистості мобілізуватися на виконання цієї діяльності [12, с. 14].

Г. Анікіна пропонує наступне визначення правової компетентності: «правова компетентність педагога представляє собою інтегровані особистості якості, що проявляються не лише в готовності до виконання професійної діяльності відповідно до вимог закону, але й виражається у здатності до правового виховання та захисту прав учнів» [1, с. 6].

На думку М.В. Горбушиної, правова компетентність представляє собою інтегративну властивість особистості, що виражається в сукупності компетенцій у правовій області знань, здатності спричиняти активний вплив на правомірний захист свобод та законних інтересів особистості, виконувати соціально-значущі функції [6, с 12].

І. Безукладнікова визначає правову компетентність як сукупність здатностей та особистісно-вольових установок, що визначають для людини здатність та прагнення урівняти свою соціальну поведінку з правом та іншими існуючими в суспільстві нормами [3].

О.В. Коротун розглядає правову компетентність як властивість особистості педагога, що «заснована на визнанні правових цінностей, відображає готовність та здатність застосовувати систему правових знань та умінь у здійсненні соціально-правової діяльності, що дозволяє особистості мобілізуватися на ефективне виконання даної діяльності» [13, с. 12].

Дещо інший контекст в дане поняття вкладає Л. Висоцький. Вчений розглядає правову компетентність як потенціал для виконання професійних обов'язків, об'єктивну характеристику, що являє собою сукупність повноважень, прав та обов'язків, котрими повинна або має бути наділена людина, максимальний набір можливостей, знань, умінь у певній спеціальності [4, с. 106].

Слушною видається думка Л. Данільчук, котра під правовою компетенцією розуміє якісну характеристику особистості, що включає в себе знання норм моралі та права, вміння та навички застосування даних норм у повсякденному житті, здатність та готовність до підвищення рівня правової компетентності протягом всього життя [7, с. 82].

Я. Кічук визначає правову компетентність як важливу інтегративну особистісно-професійну якість, підґрунтям якої виступають знання особистості та її досвід поведінки у правовій сфері життєдіяльності, виявом якої є спроможність орієнтуватися в ситуаціях, пов'язаних із правовими відносинами [9].

Заслуговує на увагу думка М. Махрової, котра вважає, що правова компетентність представляє собою інтегративну властивість особистості, яка виражається в сукупності компетенцій у правовій області знань, здатності чинити активний вплив на процес розвитку та саморозвитку соціально-ціннісних характеристик особистості, що дозволяє виконувати соціально-ціннісні функції в суспільстві, попереджати та усувати протиправні прояви поведінки [15, с. 11].

Г. Лазарчук інтерпретує правову компетентність як якісну характеристику суб'єкта правовідносин, котра визначає високий рівень усвідомлення норм права, розвиток професійно важливих та особистісно-ділових якостей та ціннісних орієнтацій, що відображає ступінь розвитку правових уявлень [14].

На думку О. Кіндяшова, правова компетентність представляє собою готовність педагога ефективно використовувати у своїй професійній діяльності законодавчі та інші нормативні правові документи для вирішення відповідних професійних завдань [10, с. 34].

Узагальнюючи зазначене вище, можна зробити такі висновки: одні визначення правової компетентності більш орієнтовані на зовнішні дії, інші – на внутрішні особливості педагога; основа правової компетентності – знання як передумова вмінь та навичок; деякі визначення включають систему цінностей та відносин.

Більшість вчених сходяться на думці, що правова компетентність педагога виражається в його розумінні соціальної цінності права, в формуванні переконаності педагога дотримуватися законів держави, визначається рівнем його правосвідомості та правової культури, і найголовніше, виражається в його готовності та здатності до передачі правових знань, ціннісних правових переконань та моделі правомірної поведінки учням.

За великої кількості підходів до визначення поняття «правова компетентність» вважаємо за необхідне виділити найбільш характерні складові, що пояснюють можливість формування та вдосконалення саме правової її складової.

Л. Данільчук виділяє основні складові правової компетентності та їх зміст:

- 1) правова освіченість: правові знання (методологічні та нормативні, загальнотеоретичні та методичні, організаційно-технологічні);
- 2) правова спрямованість: визнання значимості правових знань та умінь, прагнення до їх вдосконалення;
- 3) правова готовність: уміння та навички, що забезпечують вирішення кризових ситуацій на правовій основі [7, с. 80].

На думку Г. Лазарчука правова компетентність складається із ключових, базових та спеціальних компетентностей, котрі мають різні рівні формування та прояву.

Перший рівень – формування ключових правових компетенцій, котрі відбуваються з моменту народження людини до її професійно направленої навчання.

Другий рівень – формування базових правових компетенцій, яке відбувається з моменту визначеності особою відносно майбутньої професійної діяльності і до закінчення професійного навчального закладу.

Третій рівень – формування спеціальних правових компетенцій, котре відбувається в процесі самонавчання та підвищення своєї кваліфікації [14].

І. Романова висловлює точку зору, відповідно до якої правова компетентність передбачає ряд блоків, а саме: знання про значення, про різні сфери, механізми правового регулювання суспільного життя, здатність до аналізу різних правових ситуацій, визначення оптимуму правової інформації, готовність та вміння використовувати механізми та засоби правового вирішення життєвих проблем, вміння виділяти правові аспекти будь-якої ситуації, бачити правові наслідки прийнятих рішень та дій, що вчиняються [20, с. 31].

Подібну точку зору висловлює і Ю. Новгородська. На її думку, правова компетентність – це складне, цілісне, інтегроване утворення, яке передбачає:

- знання про основні сфери та механізми правового регулювання суспільного життя;
- уміння виділити правові аспекти в життєвих ситуаціях і визначити доцільність їх вирішення правовими засобами;
- уміння аналізувати правову ситуацію, яка склалася, з різних позицій і з урахуванням юридичних процедур;
- уміння бачити правові наслідки рішень, які приймаються;
- готовність та уміння використовувати механізми і засоби правового вирішення проблем [16, с. 103].

Д. Коваленко виділяє наступні компоненти правової компетентності:

- соціально-правова компетентність – знання й уміння у сфері взаємодії із соціальними інститутами і людьми, а також володіння прийомами професійного спілкування і правової поведінки (вона потрібна всім фахівцям з вищою освітою);
- спеціальна компетентність – підготовленість до самостійного виконання конкретних видів правової діяльності, вміння вирішувати типові професійні завдання та оцінювати результати своєї праці, здатність самостійно здобувати нові знання та уміння за фахом [11, с. 199].

В свою чергу О. Армейський виділяє наступні компоненти правової компетентності вчителя:

- мотиваційно-ціннісний, що включає систему як професійно-правових цінностей і мотивів пізнання правових основ регулювання суспільних відносин, так і професійної діяльності, наявність особистісної установки на правомірність професійної педагогічної діяльності, захист прав учнів та їхнє правове виховання;
- когнітивно-діяльнісний, який утворює комплекс професійно-правових знань і умінь, необхідних і достатніх для реалізації правомірної загально соціальної, загально професійної й спеціально професійної діяльності вчителя, здійснення правового виховання учнів, захисту їхніх прав, визначення правових відносин у всій сукупності професійних ситуацій;

- особистісно-рефлексивний, що містить професійно важливі якості особистості вчителя, які забезпечують ефективну реалізацію загально соціальної, загально професійної і спеціально професійної діяльності фахівцем у межах правового поля; здатність учителя до рефлексивної оцінки власної діяльності з позиції норм права; критичного осмислення її результатів і коригування правової взаємодії вчителя з іншими суб'єктами правових ситуацій, розвиток правової свідомості [2, с. 176].

Г. Анікіна в якості структурних елементів правової компетентності розглядає, з однієї сторони, її змістовні компоненти (ціннісно-сенсний, змістовно-правовий, функціонально-діяльнісний, рефлексивно-оціночний) та, з іншої сторони, правові компетенції (правоорієнтаційну, правореалізаційну, правовиховну, правозахисну) [1, с. 11].

Узагальнюючи наукові підходи до структурних елементів правової компетентності, можна зробити висновок, що правова компетентність виявляється в тому, що педагог:

- сприймає правові цінності як соціально та особистісно значимі, демонструючи правову культуру та правові взаємовідносини;
- проявляє повагу до закону, адекватно відноситься до нормативних приписів та правил;
- мотивований на самостійне пізнання та безперервну самоосвіту у сфері правових основ професійної діяльності;
- знає правові норми, основні загально педагогічні закони, закономірності та тенденції розвитку педагогічних явищ і процесів у системі освіти та має досвід їх застосування, демонструючи зразки правомірної поведінки, освіченості та виховання;
- співвідносить права – обов'язки, критично оцінює власну педагогічну діяльність з позиції правомірності її здійснення, відповідальності за прийняті рішення та оцінювання якості результату;
- враховує правовий статус, емоційно-психологічний стан і міжнаціональні особливості всіх учасників професійної та освітньої діяльності, дотримується прав

учасників освітнього процесу та вмiє їх відстоювати з позиції рівності, справедливості.

Отже, здійснений аналіз дає підстави розглядати правову компетентність педагога як важливий компонент професійної компетентності, що забезпечує формування правових інтересів; цілісне оволодіння нормами професійно-правової культури; розвиток правового світосприйняття та правової свідомості, правової регуляції професійних відносин; професійно-правової освіченості; правової поведінки тощо.

Особливості формування і розвитку правової компетентності педагогів

Нормативні вимоги до правової підготовки педагогів містяться в Постановах Кабінету міністрів України «Про затвердження Національної рамки кваліфікації», «Рамка безперервного професійного розвитку вчителів», Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки. Згідно з ними вчитель має знати: пріоритетні напрями розвитку освітньої системи України; закони та інші нормативно-правові акти, що регламентують освітню діяльність; Конвенцію про права дитини; вимоги до оснащення та обладнання навчальних кабінетів і підсобних приміщень до них; нормативні документи з питань навчання і виховання дітей та молоді; трудове законодавство; правила внутрішнього трудового розпорядку закладу освіти; правила з охорони праці та пожежної безпеки.

Професійно-педагогічна компетентність не формується сама по собі, а вимагає спеціально організованої діяльності. Фундамент правової компетентності педагогів закладається в умовах педагогічного навчального закладу. Традиційною є правова підготовка майбутнього вчителя до вивчення дисциплін правового характеру (Основи конституційного права, Основи правознавства тощо). При цьому кожна дисципліна вирішує лише частину завдань у формуванні правової компетентності майбутнього вчителя, що не в останню чергу пов'язано із скороченням годин, визначених навчальним планом на викладання правових дисциплін або ж їх анулювання. Більше того, аналіз практики викладання правових дисциплін у педагогічних навчальних закладах свідчить, що дидактично виховний

потенціал, закладений у таких дисциплінах, використовується недостатньо. Випускники педагогічних навчальних закладів мають прогалини у знаннях з освітнього права, правового статусу суб'єктів широкого кола правовідносин, суб'єктів освітніх відносин, не мають навичок практичного застосування правових знань і професійно-правових умінь та достатнього рівня правової грамотності. І ці проблеми багато в чому зумовлені тим, що в навчальних планах та програмах підготовки майбутніх вчителів недостатньо враховується характер та обсяг правових знань, професійно-правових умінь, не розроблені вимоги до відбору оптимального змісту правових дисциплін.

Вважаємо, що для ефективного формування правової компетентності педагогів необхідне введення у навчальні плани додаткових правових курсів (наприклад, «Освітнє право», «Ювенальне право» тощо). Важливим, на нашу думку, є перенесення пріоритету з інформаційного компоненту змісту правового навчання на засвоєння процедур практико-прикладного навчання, використання можливостей педагогічної практики для реалізації правових компетентностей тощо.

Ефективність формування правової компетентності майбутніх педагогів залежить від низки умов:

- наявність у навчальному закладі освітнього середовища, яке підтримує правові установки й соціально-правові цінності;
- реалізація правової освіти студентів протягом всього періоду їхнього навчання в межах навчально-професійної, наукової, соціокультурної діяльності та діяльності в період педагогічних практик;
- доповнення змісту навчальних дисциплін психолого-педагогічного та соціально-гуманітарного циклів питаннями професійно-правового характеру;
- запровадження спецкурсів, які за змістом сприяють формуванню правової освіти та правового виховання, є узагальнюючою ланкою системи теоретичної та практичної підготовки майбутніх педагогів;
- використання можливостей педагогічної практики для реалізації правових концепцій, набуття досвіду правовиховної та правозахисної діяльності;

- диверсифікації змісту правових дисциплін за рахунок акцентування уваги студентів на реалізацію норм права в сфері професійної діяльності педагога.

У наукових дослідженнях доведено, що розвиток правової компетентності у педагогів найбільш ефективно реалізується в процесі застосування контекстного підходу, котрий полягає у проблемно професійно орієнтованому вивченні правового змісту та правових аспектів професійних відносин.

Для професійної підготовки педагогів доволі результативними є професійно-проблемні ситуації, вирішення котрих формує як реальне, так і перспективне бачення правової проблеми професії. Формування правової компетентності педагога буде більш успішним, якщо:

- використовувати комплекс професійно-орієнтованих правових задач, котрі відрізняються за функціональною направленістю, за ступенем складності, за предметним змістом, за способами вирішення тощо;

- надавати перевагу при здійсненні проектування правових задач на основі відбору правових ситуацій, що визначають професійний контекст правової освіти педагога;

- використовувати методику проектування правових задач, побудовану за принципом: від простого до складнішого. Кожен наступний етап має не лише ускладнюватися, але й передбачає обов'язкове використання аналітичних операцій, що застосовувались при вирішенні задач попереднього етапу;

- послідовне та всебічне оволодівати правовими компетенціями.

У системі юридичної освіти традиційно розглядаються правові ситуації, диференційовані за галузевим принципом, але для формування правової компетентності педагогів даний підхід не є прийнятним. Становленню правової компетентності педагогів буде сприяти застосування професійно-орієнтованих задач, що пов'язані з розглядом правових ситуацій у сфері освіти, вирішення котрих буде вимагати інтеграції правових та педагогічних знань.

Г. Анікіна виділяє чотири типи задач: правоорієнтуючі задачі – направлені на засвоєння та застосування знань з теорії права; набуття досвіду теоретичного аналізу правових явищ; засвоєння студентами механізмів орієнтації в

інформаційно-правовому просторі; усвідомлення цінності правового регулювання суспільних відносин. Правооцінювальні задачі – спрямовані на набуття правових знань різної галузевої приналежності та формування оціночних суджень про правомірність поведінки суб'єктів правовідносин; на засвоєння навичок роботи з нормативними актами; на усвідомлення цінності прав дитини та необхідності їх забезпечення і захисту. Правореалізаційні задачі – направлені на засвоєння досвіду реалізації правових норм у сфері освіти; на проектування поведінки суб'єктів в рамках конкретних правовідносин на основі засвоєних правових та педагогічних знань; усвідомлення правового характеру професійної діяльності та цінності правомірної поведінки. Право виховні задачі – направлені на формування ціннісних установок майбутнього педагога, застосування ним правових та методичних знань для проектування виховної діяльності; усвідомлення ролі педагога у формуванні правової культури дитини та захисті її прав [1, с. 14].

Важливе значення в розвитку правової компетентності педагогів займає оволодіння нормами професійної етики. Як слушно зазначає О. Новикова: «професійна етика складається із такого рівня професійної діяльності педагогів, коли слідування вимогам професійної етики стає моральною нормою поведінки педагогів, невід'ємною частиною їхньої професійної культури» [17, с. 93]. Професійна етика у структурі професійної культури педагогів може розглядатися як система норм моральної поведінки, властивої людям, які обрали педагогіку своєю професією. Цілком очевидним є те, що норми професійної етики педагогів із моральної категорії переходять в морально-правові.

Акцентування на етичних основах формує у педагогів сталі правові переконання, правову активність та відповідальність; усвідомлення розуміння загальнокультурних та професійних цінностей як норми професійних відносин; забезпечує системне оволодіння змістом правил та норм педагогічної діяльності, способами законослухняної поведінки та взаємодії.

Разом з цим, слід звернути увагу на той факт, що правова компетенція педагога передбачає не лише здатність виконання ним своїх професійних

обов'язків у правовому полі, але й реалізацію власних прав як громадянина та суб'єкта трудових правовідносин.

Однак, практика свідчить, що більшість педагогів недостатньо володіють питаннями правового регулювання праці у тій установі, де вони працюють, зокрема, питаннями правового регулювання заробітної плати відповідно до кваліфікаційної категорії, досвіду практичної роботи; визначення педагогічного стажу, порядку надання чергової або тривалої відпустки, пенсії на пільгових умовах тощо. Тому і загально соціальна правова складова, що відображає сферу повсякденної взаємодії педагога як громадянина, і загально професійна правова складова, що інтегрує педагогічні і правові норми при регулюванні освітніх і трудових відносин, є основою правової компетентності сучасного педагога.

Висновок

Проведене дослідження показало, що правова компетентність не розглядається як результат професійної освіти педагогів; правове навчання позбавлене професійної специфіки; право вивчається фрагментарно, в рамках однієї або декількох дисциплін; навчання орієнтоване на засвоєння теоретичних основ права у відриві від практики реалізації правових норм; перевагу мають репродуктивні методи навчання, що не мотивують до активного пізнання права.

Визначено, що правова компетентність педагога є важливим копонентом професійної компетентності, що забезпечує формування правових інтересів; цілісне оволодіння нормами професійно-правової культури; розвиток правового світосприйняття та правової свідомості, правової регуляції професійних відносин; професійно-правової освіченості; правової поведінки тощо.

Визначено, що для ефективного формування правової компетентності педагогів необхідно створення ряду умов, зокрема: ввести у навчальні плани додаткових правових курсів, перенести пріоритет з інформаційного компоненту змісту правового навчання на засвоєння процедур практико-прикладного навчання, використанню можливостей педагогічної практики для реалізації правових компетентностей тощо.

Безперечним залишається той факт, що в умовах реформування системи освіти в Україні, запровадження компетентнісного підходу у навчанні, правова компетентність є важливим показником професійного розвитку кожного педагога.

Список використаних джерел

1. Аникина А.С. Формирование правовой компетентности будущего педагога с использованием комплекса профессионально-ориентированных правовых задач: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / А.С. Аникина. – Тюмень, 2011. – 23.
2. Армейський О.С. Особливості розвитку правової компетентності вчителів технологій у післядипломній педагогічній освіті / О.С. Армейський // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. – 2017. – № 54-55. – С. 174-180.
3. Безукладникова И.В. Правовая компетентность учащихся и условия ее формирования [Электронный ресурс] / И.В. Безукладникова // Персональный сайт И.В. Безукладниковой. – Режим доступа к статье: http://innvik.ucoz.com/index/pravovaja_komretentnost_i_uslovija_ee_formirovanija/0-49
4. Высоцкий Л.А. Формирование правовой компетентности студентов колледжа на основе интегративно-модульных технологий обучения / Л.А. Высоцкий // Человек и образование. – 2011. – № 4. – С. 105-109.
5. Галдецька І.Г. Теоретичні основи формування правової компетентності у майбутніх учителів як педагогічна проблема [Електронний ресурс] / І.Г. Галдецька // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. – 2014. – Вип. 28. – (Серія 19 «Корекційна педагогіка та спеціальна психологія»). – С. 265-269.
6. Горбушина М.В. Аспекты формирования правовой компетентности студентов специальности «Социальная работа» в условиях вуза / М.В. Горбушина // Казанский педагогический журнал. – 2007. – № 3. – С. 10-16.

7. Данильчук Л. Категориальная сущность понятия «правовая компетентность» / Л. Данильчук // Современные проблемы науки и образования. – 2013. – №. – С. 77-83.

8. Зимняя И.А. Общая культура и социально-профессиональная компетентность человека / И.А. Зимняя // Профессиональное образование. – 2006. – № 2. – С. 14-21.

9. Кічук Я.В. Педагогічні детермінанти формування правової компетентності майбутніх соціальних педагогів у вищій школі Педагогічні Видання / Я.В. Кічук // е-журнал «Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку». – 2009. – № 2.

10. Киндяшова А.С., Волкова Н.Р. Правовая компетентность как структурный элемент компетентности педагога / А.С. Киндяшова, Н.Р. Волкова // Современные проблемы науки и образования. – 2017. – № 6. – С. 32-39.

11. Коваленко Д.В. Професійно-правова компетентність інженера-педагога як мета професійно-правової підготовки майбутнього фахівця / Д.В. Коваленко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2013. – Вип.. 33. – С. 194-202.

12. Копылова Н. Формирование правовой компетентности на основе правовой грамотности будущих специалистов по физической культуре и спорту / Н. Копылова // General and Professional Educftion. – 2011. – № 3. – С. 13-16.

13. Коротун А.Ф. Формирование правовой компетентности у будущих социальных педагогов в процессе профессиональной подготовки: автореф. дисс. канд. пед. наук / А.Ф. Коротун. – Екатеринбург, 2010. – 24 с.

14. Лазарчук Г.В. Правова компетентність інженера-педагога економічного профілю [Електронний ресурс] – Режим доступу до статті: – http://innvik.ucoz.com/index/pravovaja_komretentnost_i_uslovija_ee_formirovanija/0-49
http://www.rusnauka.com/23_NTP_2012/Pedagogica/2_114830.doc.htm

15. Махрова М.В., Хузина А.Х. К вопросу об определении критериев правовой компетенции / М.В. Махрова, А.Х. Хузина // Вестник Оренбургского государственного университета. – 2008. – № 81. – С. 9-14.

16. Новгородська Ю. Правова компетентність як важлива складова управлінської діяльності майбутнього керівника дошкільного навчального закладу / Ю. Новгородська // Вісник інституту розвитку дитини. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія. – 2013. – Вип.. 29. – С. 101-106.

17. Новикова А.М. Основания педагогики: пособие для авторов учебников и преподавателей / А.М. Новикова. – М.: Эгвес, 2010. – 208 с.

18. Образовательный процесс в начальной, основной и старшей школе: рекомендации по организации опытно-экспериментальной работы. – М.: Сентябрь, 2001. – 240 с.

19. Панина Т.С., Клецова Ю.В., Вавилова Л.Н. К вопросу о формировании профессиональной компетентности педагогов профессионального образования / Т.С. Панина, Ю.В. Клецова, Л.Н. Вавилова [Электронный ресурс]. – [URL:http://www.krirpo.ru/etc.htm?id=743](http://www.krirpo.ru/etc.htm?id=743)

20. Романова І.А. Компетентнісний підхід до правової освіти студентів / І.А. Романова // Педагогіка та психологія: зб. наук. праць / За ред.. І.Ф. Прокопенка, В.І. Лозової. – Харків: Курсор, 2008. – Вип.. 33. – С. 26-35.

21. Селевко Г. Компетентности и их классификация / Г. Селевко // Народное образование. – 2004. – № 4. – С. 138-143.

22. Скакун О.Ф., Овчаренко Н.И. Юридическая деонтология : Учебник / О.Ф. Скакун, Н.И. Овчаренко. – Харьков: Основа, 1999. – 280 с.

23. Сырятов Н. Внутрифирменные профессиональные стандарты как основа функционирования системы управления персоналом предприятия / Н. Сырятов // Менеджмент сегодня. – 2002. – № 4. – С. 28-33.